

Азаров Юрій Іванович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;
Зайка Сергій Олегович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА КПК УКРАЇНИ

З перших років незалежності України одним з пріоритетів реформи кримінальної юстиції в державі вважається послідовна демократизація, лібералізація кримінального процесуального законодавства, спрямована на забезпечення верховенства закону, надійний захист прав і свобод особи.

Практична реалізація положень Кримінального процесуального кодексу України (далі за тестом. – КПК [1]) виявила досить складні проблеми, багато в чому зумовлені орієнтацією законодавчих новел на прогресивні інститути правових систем держав Європейського Союзу та норм міжнародного права подекуди без необхідного урахування досягнень і традицій національного законодавства, які пройшли перевірку часом і виправдані практикою.

Цілком закономірно, що практика застосування КПК викликала активні наукові дискусії щодо низки важливих питань, зокрема проблеми початку досудового розслідування, перспектив і напрямів його подальшого удосконалення.

Обґрунтовуючи необхідність запровадження нової процедури початку кримінального провадження, В.І. Фаринник наголошував на доцільності відмови від інституту порушення кримінальної справи. За таких умов громадяни матимуть змогу реалізувати право на захист своїх інтересів одразу після надходження заяви чи повідомлення про злочин. Зазначене виключатиме «конфлікти» між працівниками правоохоронних

органів та громадянами, оскільки кожна заява, кожне повідомлення громадянина мають бути розглянуті та, відповідно, за ними прийматимуться належні рішення [2, с. 4].

Підтримуючи зазначену точку зору, водночас не можна не зазначити, що питання початку досудового розслідування наразі викликають низку дискусійних питань.

Юридичний факт початку кримінального провадження, що за КПК 1960 року пов'язувався з порушенням кримінальної справи, з прийняттям нового КПК замінено внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі за текстом. – ЄРДР) відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК. Визначення також наведено у Положенні про порядок ведення ЄРДР [3].

Реєстрація кримінальних правопорушень, осіб, які їх вчинили, проводиться за територіальним принципом (адміністративним районом) їх вчинення або за визначенням прокурора відповідного рівня (ст. 218 КПК). Таким чином, КПК скасовує необхідність ухвалення офіційного рішення про порушення кримінальної справи або про відмову у її порушенні, натомість запроваджує новий порядок, що передбачає негайне («автоматичне») внесення відомостей до ЄРДР та початок досудового розслідування.

Відтак, наразі існують деякі проблеми, які потребують вирішення. При визначенні пріоритетів у цій діяльності потрібно керуватися необхідністю правового та організаційного забезпечення реалізації положень КПК у частині додержання прав осіб залучених до кримінальних процесуальних відносин.

Так, завдання кримінального провадження визначені у ст. 2 КПК. Зазначені положення розроблені, ґрунтуються та є продовженням конституційних гарантій прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Серед таких гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина - право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55) [4].

Відтак, очевидно, що рішення про початок досудового розслідування, яке ухвалюється суб'єктами, котрі є носіями спеціальних владних процесуальних повноважень і виконують

функції, зумовлені завданнями кримінального судочинства, може і повинно оскаржуватись.

Чинний КПК скасував практику проведення тривалої попередньої перевірки заяв і повідомлень про злочини, а також необхідність ухвалення процесуального рішення у вигляді постанови про початок досудового розслідування (порушення кримінальної справи). Досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР, чому передують приймання та реєстрація заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою особою (ч. 4 ст. 214 КПК).

Про складання процесуального документу (постанови), що власне й визначав би момент, з якого розпочинається досудове розслідування, а особа, щодо якої приймається відповідне рішення, набувала б статусу учасника кримінальних процесуальних відносин, законодавчо не йдеться. У ст. 303 КПК, де визначений перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені, рішення щодо внесення відомостей до ЄРДР не згадується (на відміну від рішення про закриття кримінального провадження, яке передбачає винесення постанови і може бути оскаржене). Убачається також неузгодженість регламентації початку досудового розслідування із положенням ч. 3 ст. 110 КПК, де зазначено, що рішення слідчого приймаються у формі мотивованої постанови.

Аналіз судової практики розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора щодо початку досудового розслідування свідчить, що слідчі судді під час розгляду таких скарг виходять з того, що згідно ст. 303 КПК на досудовому провадженні серед інших може бути оскаржена бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після одержання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення [5, с. 30].

Відтак, інші рішення слідчого, прокурора зокрема щодо необґрунтованого (безпідставного) внесення відомостей до Реєстру оскарженню не підлягають.

Рішення про початок кримінального провадження не може бути винятком, адже починаючи з саме з цієї миті можливе

здійснення процесуальних дій. Навряд чи буде правильним починати проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів процесуального примусу «в обхід» прийняття законного і обґрунтованого рішення про порушення (початок) кримінального провадження. Більше того, уразливим уявляється підхід законодавця до визначення точки відліку кримінального провадження з позиції такої відомої процесуальної гарантії, як процесуальна форма.

Цілком очевидно, що КПК України потребує перегляду положень, що стосуються початку досудового розслідування, а саме існує необхідність фіксації у процесуальній формі моменту з якого починається досудове розслідування шляхом винесення постанови про початок досудового розслідування або у відсутності підстав для його початку, яка може бути оскаржена у встановленому законом порядку, що передбачає також необхідність відповідного доповнення ч.1 ст. 303 КПК.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88) (із змінами та доповненнями): станом на 01.02.2017: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

2. Фаринник В. Початок досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України / В. Фаринник // Юрид. вісник України. – 2012. – № 24 (16–22 черв.). – С. 4.

3. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 6 квітня 2016 року № 139.

4. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями) станом на 01.02.2017 // Відомості Верховної Ради України від 23 липня 1996 року, № 30. – Ст. 141.

5. Вакулік О.А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні [текст] навч. посіб. / О.А. Вакулік, Ю.І. Азаров. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 184 с.